

Vrijednosne dimenzije ishoda učenja u inicijalnom obrazovanju učitelja: Sloboda, jednakost i ravnopravnost u kolegijima iz područja pedagogije

Marina Diković*

mdikovic@unipu.hr

<https://orcid.org/0000-0003-3828-0725>

Alena Letina**

alena.letina@ufzg.hr

<https://orcid.org/0000-0001-7065-6660>

<https://doi.org/10.31192/np.24.2.9>

UDK: 316.752

37.011.33:37

37-057.875

303.42

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 20. kolovoza 2025.

Prihvaćeno: 26. siječnja 2026.



Cilj je ovoga istraživanja ispitati zastupljenost vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u ishodima učenja pedagoških kolegija u inicijalnom obrazovanju učitelja u Hrvatskoj. Primijenjena je kvalitativna sadržajna analiza uz kombinirani deduktivno-induktivni kodifikacijski pristup temeljen na konceptualno definiranom okviru triju vrijednosti. Rezultati pokazuju da su promatrane vrijednosti u ishodima učenja najčešće uključene implicitno, dok su eksplicitne formulacije rijetke i uglavnom vezane uz kolegije čiji sadržaj inherentno uključuje pitanja inkluzije, različitosti i socijalne pravednosti. U većini analiziranih kolegija utvrđena je niska frekvencija vrijednosno orijentiranih ishoda, što upućuje na ograničenu integraciju vrijednosne dimenzije na razini planiranog kurikuluma. Nalazi sugeriraju potrebu za jasnijim i dosljednijim uvrštavanjem navedenih vrijednosti u planirane ishode učenja da bi se jasnije usmjerio razvoj profesionalne odgovornosti i vrijednosne orijentacije budućih učitelja. Istraživanje otvara mogućnost za daljnje analize koje bi uključile nastavne prakse i studentske perspektive, radi cjelovitijeg razumijevanja načina na koje se vrijednosti oblikuju i prenose u inicijalnom obrazovanju učitelja.

Ključne riječi: *inicijalno obrazovanje učitelja, izvedbeni planovi nastave, jednakost, ravnopravnost, sloboda, vrijednosti.*

* Izv. prof. dr. sc. Marina Diković, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Negrijeva 6, HR-52100 Pula.

**Izv. prof. dr. sc. Alena Letina, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb.

Uvod

Vrijednosna dimenzija obrazovanja jedno je od ključnih područja interesa suvremenih obrazovnih znanosti, osobito u kontekstu inicijalnog obrazovanja učitelja, koje je temelj za oblikovanje profesionalnog identiteta i pedagoškog djelovanja budućih učitelja. U tom se kontekstu profesionalna odgovornost učitelja ne može razumjeti mimo vrijednosti koje oblikuju njihove prosudbe, pedagoške orijentacije i obrasce postupanja.¹ Sve je izraženije stajalište da se programi učiteljskih studija ne bi trebali orijentirati samo na znanja i vještine, već i na vrijednosne aspekte koji određuju kako će budući učitelji razumjeti svoju profesiju i djelovati u složenim odgojno-obrazovnim situacijama.² Europske obrazovne politike pritom naglašavaju ulogu učitelja kao profesionalaca koji promiču inkluziju, ravnopravnost, sudjelovanje i autonomiju učenika, čime se dodatno ističe odgovornost formalnog obrazovanja učitelja za integraciju tih vrijednosti u studijske programe i profesionalne standarde.³

U suvremenim obrazovnim politikama vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti ističu se kao temeljna načela demokratskog društva i inkluzivne obrazovne prakse.⁴ U profesionalnom kontekstu učiteljskog rada sloboda se povezuje s razvojem profesionalne autonomije i kritičkog promišljanja, ali i s poticanjem učenikove autonomije, odgovornosti i aktivnog sudjelovanja u učenju.⁵ Jednakost se odnosi na osiguravanje jednakih obrazovnih mogućnosti za sve učenike,⁶ a ravnopravnost na pravednu i diferenciranu podršku učenicima u skladu s njihovim individualnim potrebama.⁷

¹ Usp. C. DAY, *A passion for teaching*, RoutledgeFalmer, 2004; H. SOCKETT, *Knowledge and virtue in teaching and learning. The primacy of dispositions*, Routledge, 2012.

² Usp. L. DARLING-HAMMOND, Teacher education around the world. What can we learn from international practice?, *European Journal of Teacher Education*, 40 (2017) 3, 291-309.

³ Usp. European Commission, *Council Recommendation on pathways to school success (2022/C 489/01)*. Publications Office of the European Union, 2022.

⁴ Usp. OECD, *Education at a glance 2019. OECD indicators*, OECD Publishing, 2019; Council of Europe, *Reference framework of competences for democratic culture*, Council of Europe, 2018.

⁵ Usp. K. TIRRI, Teacher education is the key to changing the world. Teaching dispositions as a moral compass for global educators, *Journal of Curriculum Studies*, 53 (2021) 2, 143-154; A. TOOM, J. HUSU, Teacher's work in changing educational contexts. Balancing the role and the person, u: H. NIEMI i dr. (ur.), *The teacher's role in the changing globalizing world*, 2018, 1-9.

⁶ Usp. M. AINSCOW, Promoting inclusion and equity in education. Lessons from international experiences, *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6 (2020) 1, 7-16; UNESCO, *Global education monitoring report 2020. Inclusion and education – All means all*, UNESCO, 2020.

⁷ Usp. S. MIESERA, L. SOKAL, N. KIMMELMANN, A cross-national study of the effects of education on pre-service teachers' attitudes, intentions, concerns, and self-efficacy regarding inclusive education, *Exceptionality Education International*, 31 (2021) 1, 77-96; M. J. SCHUELKA, T. T. ENGSIG, On the question of educational purpose. Complex educational systems analysis for inclusion, *International Journal of Inclusive Education*, 26 (2022) 5, 448-465.

Ishodi učenja ključan su element za analizu načina na koji se vrijednosti ugrađuju u planirani kurikulum.⁸ Kao obvezan element izvedbenih planova kolegija, oni definiraju što se smatra poželjnim znanjima, vještinama i stavovima, a time i koje profesionalne vrijednosti program eksplicitno ili implicitno promiče.⁹ Ako ishodi učenja izostave vrijednosne dimenzije, postoji mogućnost da se one prenose isključivo skrivenim kurikulumom, što može uzrokovati nesustavnosti i individualne interpretacije.¹⁰ Budući da se u pedagojskim kolegijima sustavno razmatraju temeljna pitanja odgoja, svrhe obrazovanja i profesionalne odgovornosti,¹¹ analiza njihovih ishoda učenja može omogućiti uvid u to koliko su vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti integrirane u formalno obrazovanje budućih učitelja.

Na temelju suvremenih znanstvenih istraživanja može se zaključiti da profesionalno djelovanje učitelja ne obuhvaća samo stručna i metodička znanja, već i vrijednosne stavove koji oblikuju način na koji se planira nastava, ostvaruju odnosi s učenicima i donose pedagoške odluke.¹² S obzirom na to ishodi učenja u programima inicijalnog obrazovanja učitelja definiraju očekivane rezultate učenja i profesionalne sposobnosti koje se smatraju važnima za kompetentno djelovanje, može se pretpostaviti da se njihovom analizom omogućuje uvid u to koje se vrijednosti eksplicitno ili implicitno prenose budućim učiteljima.¹³ Recentna istraživanja inicijalnog obrazovanja učitelja ističu važnost razvoja profesionalnih vrijednosti povezanih s autonomnim i odgovornim djelovanjem, prepoznavanjem različitih potreba učenika te stvaranjem uvjeta za jednake obrazovne mogućnosti.¹⁴ Formalna artikulacija tih vrijednosti najjasnije se može prepoznati u ishodima učenja, budući da oni definiraju koje kompetencije profesionalnog djelovanja studijski program smatra poželjnim za buduće učitelje.

Dosadašnja istraživanja upućuju na to da se vrijednosti mogu pojavljivati eksplicitno, izravnim navođenjem u ishodima učenja i kurikularnim smjernicama, ali i implicitno, putem semantičkih obrazaca i pedagoških formulacija

⁸ Usp. OECD, *Education at a glance 2023. OECD indicators*, OECD Publishing, 2023.

⁹ Usp. C. E. MØLSTAD, When assessment defines the content. Understanding goals in-between teachers and policy, *Curriculum Journal*, 32 (2021) 4, 744-763.

¹⁰ Usp. E. MARGOLIS, The hidden curriculum in higher education, u: E. MARGOLIS (ur.), *The hidden curriculum in higher education*, Routledge, 2001, 1-20.

¹¹ Usp. L. DARLING-HAMMOND, Constructing 21st-century teacher education, *Journal of Teacher Education*, 57 (2006) 3, 300-314.

¹² Usp. W. VEUGELERS, Moral values in teacher education, u: P. PETERSON, E. BAKER, B. McGAW (ur.), *International encyclopedia of education* (3. izd., sv. 7), Elsevier, 2010, 650-655; M. N. SANGER, R. D. OSGUTHORPE, Teacher education, preservice teacher beliefs, and the moral work of teaching, *Teaching and Teacher Education*, 27 (2011) 3, 569-578; K. TIRRI, The moral role of teacher education. Preparing teachers for a value-laden profession, *London Review of Education*, 20 (2022) 1, 14.

¹³ Usp. Mølstad, *When assessment defines...*

¹⁴ Usp. Toom, Husu, *Teacher's work...*; Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*; Schuelka, Engsig, *On the question of educational...*

koje ne koriste izravne vrijednosne oznake.¹⁵ Analiza obje dimenzije važna je jer implicitne formulacije mogu upućivati na vrijednosne orijentacije koje, iako nisu izričito artikulirane, čine sastavni dio očekivanih profesionalnih kompetencija budućih učitelja. Istraživanja upozoravaju da oslanjanje isključivo na prijenos vrijednosti putem skrivenog kurikuluma može biti nedostatno i potencijalno problematično.¹⁶

Metodologija istraživanja

Istraživanje se temelji na kvalitativnoj metodologiji, uz primjenu sadržajne analize kao temeljne metode. Odabrani pristup omogućuje kontekstualno i interpretativno razumijevanje načina na koje se vrijednosti reflektiraju u obrazovnim dokumentima, analizom značenja, intencija i diskurzivnih obrazaca.¹⁷ Predmet analize činile su tekstualne formulacije ishoda učenja preuzete iz izvedbenih planova pedagoških kolegija u studijskim programima inicijalnog obrazovanja učitelja. Ishodi učenja odabrani su kao analitička jedinica jer upućuju na ono što programi studija smatraju poželjnim znanjima, sposobnostima i vrijednosnim orijentacijama učitelja. Iako se vrijednosti u nastavnoj praksi mogu prenositi i skrivenim kurikulumom, deklarativni dokumenti ostaju temeljni izvor za razumijevanje institucionalnih očekivanja i službeno definiranih profesionalnih ciljeva.

Sadržajna analiza provedena je primjenom kombiniranog, deduktivno-induktivnog kodifikacijskog modela. Deduktivni dio analize polazio je od unaprijed definiranih konceptualnih određenja triju vrijednosti (slobode, jednakosti i ravnopravnosti), koja su služila kao teorijski okvir za prepoznavanje njihovih eksplicitnih i implicitnih manifestacija u ishodima učenja.¹⁸

Induktivni pristup primijenjen je u slučajevima pojave novih obrazaca, značenja ili kategorija koje nisu bile unaprijed predviđene, čime je omogućena identifikacija dodatnih dimenzija povezivanja ishoda učenja s analiziranim vrijednostima. Kodiranje je provedeno ručno, uz primjenu analitičke matrice, što je omogućilo prepoznavanje obrazaca zastupljenosti i načina formulacije vrijednosno orijentiranih ishoda učenja.

¹⁵ Usp. W. VEUGELERS, I. DE GROOT, Theory and practice of citizenship education, u: I. DE GROOT, W. VEUGELERS (ur.), *Theory and practice of citizenship education*, Springer, 2019, 1-18.

¹⁶ Usp. K. ACKERMAN-BARGER i dr., When an omitted curriculum becomes a hidden curriculum: Students' perceptions of curricular shortcomings, *Journal of Nursing Education*, 59 (2020) 12, 681-686.

¹⁷ Usp. M. SCHREIER, *Qualitative content analysis in practice*, New York, Sage Publications, 2012; P. MAYRING, *Qualitative content analysis. Theoretical foundation, basic procedures and software solution*, Beltz, 2014.

¹⁸ Usp. Schreier, *Qualitative content...*

Svrha i cilj istraživanja

Svrha ovoga istraživanja bila je ispitati vrijednosnu dimenziju visokoškolskih kurikuluma iz područja pedagogije, s naglaskom na ishode učenja koji promiču temeljne vrijednosti – *slobodu, jednakost i ravnopravnost*. Cilj istraživanja jest utvrditi zastupljenost ishoda učenja koji reflektiraju navedene vrijednosti u izvedbenim planovima kolegija iz područja pedagogije u inicijalnom obrazovanju učitelja. U istraživanju se polazi od postavke da su vrijednosti njihov sastavni dio¹⁹ i da ishodi učenja nisu isključivo kognitivni ciljevi, već obuhvaćaju etičke, društvene i građanske dimenzije obrazovanja.²⁰

Istraživačka pitanja

Polazeći od svrhe i cilja istraživanja postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koliko su u izvedbenim planovima kolegija iz područja pedagogije učiteljskih studija uključeni ishodi učenja koji reflektiraju vrijednosti *slobode, jednakosti i ravnopravnosti*?
2. Na koji su način navedene vrijednosti artikulirane u ishodima učenja (eksplicitno ili implicitno)?

Uzorak

Istraživanje je provedeno sadržajnom analizom 58 izvedbenih planova kolegija iz područja pedagogije koji se izvode na učiteljskim studijima u Republici Hrvatskoj. U uzorak su uključeni samo oni kolegiji koji su ispunjavali sljedeće uvjete: a) kolegij pripada području pedagogije, sukladno standardima struke

¹⁹ Usp. Print, *Citizenship Education and Youth...*; S. VRCELJ, *Što školu čini školom. Teorijski pristupi, koncepti i trendovi*, Rijeka, Filozofski fakultet u Rijeci, 2018; M. DIKOVIĆ, M. PLAVŠIĆ, Vrijednosti obrazovanja i nastavnički identitet iz učeničke, roditeljske i nastavničke perspektive, *Metodički ogledi*, 26 (2019) 1, 7-31; I. NIKIČIĆ, Z. KOMESAROVIĆ, Perspektive utjecaja provedbe kurikuluma građanskoga odgoja i obrazovanja na skriveni kurikulum u školama, *Magistra Iadertina*, 16 (2021) 1, 73-93; Zec, Mlinarević, *Profesionalni identitet i vrijednosti učitelja...*

²⁰ Usp. G. BIESTA, What is education for? On good education, teacher judgement, and educational professionalism, *European Journal of Education*, 50 (2015) 1, 75-87; M. KOVAČ ŠEBART, Kurikulum, odgoj i obrazovanje: između nejasnih očekivanja i prepoznatljivih odgovora, *Školski vjesnik*, 66 (2017) 3, 407-422; S. VRCELJ, K. MRNJAUS, A. JALUŠIĆ, Je li standardizacija obrazovanja opravdana?, u: V. KOVAČ, N. RONČEVIĆ, Z. GREGOROVIĆ BELAIĆ (ur.), *U mreži paradigmi. Pogled prema horizontu istraživanja u odgoju i obrazovanju*, Rijeka, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2021, 191.

(npr. *opća pedagogija, didaktika, inkluzivna pedagogija, odgoj i obrazovanje za ljudska prava*); b) uključenost u studijski program inicijalnog obrazovanja učitelja, kao obvezni ili izborni kolegiji; c) postojanje jasno definiranih ishoda učenja u izvedbenom programu kolegija (tablica 1).

Tablica 1. Uzorak kolegija iz područja pedagogije na kojima je provedeno istraživanje

OBVEZNI KOLEGIJI	IZBORNI KOLEGIJI
• Opća pedagogija • Uvod u pedagogiju • Osnove pedagogije • Pedagogija • Školska pedagogija • Teorija nastave i obrazovanja • Povijest pedagogije i školstva • Obiteljska pedagogija • Rad s darovitim učenicima • Didaktika • Nastavni kurikulum • Integrirana nastava • Pedagogija djece s posebnim potrebama • Inkluzivna pedagogija • Inkluzivni odgoj i obrazovanje • Istraživanje u odgoju i obrazovanju • Metodologija pedagoškog istraživanja • Socijalna pedagogija • Specifični didaktičko-metodički postupci u radu s učenicima s teškoćama • Didaktička dokimologija • Pedagoška dokimologija • Ocjenjivanje u primarnom obrazovanju • Programiranje rada razrednika • Školski propisi i dokumentacija	• Teorija kurikula • Suvremene nastavne strategije • Uvod u građanski odgoj • Odgoj i obrazovanje za ljudska prava • Obrazovanje za demokratsko građanstvo • Etika i ljudska prava • Pedagogija održivog razvoja • Obrazovanje za održivi razvoj u primarnom obrazovanju • Uvod u obrazovanje za održivi razvoj • Zdravstveni odgoj i obrazovanje • Dijete i društvo • Rad s učenicima s teškoćama • Alternativne škole • Muzejska pedagogija • Pedagoška komunikacija • Implicitna pedagogija • Napredni modeli nastave • Suradnja vrtića i škole • Partnerstvo obitelji i škole • Učiteljske kompetencije u suvremenom kurikulumu

Metode i analitička procedura

Podaci su prikupljeni kvalitativnom sadržajnom analizom. Ova metoda omogućuje razumijevanje načina na koji se vrijednosti integriraju u dokumente te kako su prikazane u ishodima učenja, koji su glavni nositelji obrazovnih intencija. Provedena je u skladu s preporukama autora Mayring i Schreier, koji

naglašavaju važnost tematske segmentacije teksta, višeslojne interpretacije i kontekstualne analize značenja.²¹ Analiza je bila usmjerena na identifikaciju semantičkih obrazaca koji upućuju na uključenost vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u tekstualnim formulacijama ishoda učenja.

Instrument

Instrument korišten tijekom istraživanja je analitička matrica, izrađena na temelju unaprijed definiranih operativnih kriterija za identifikaciju vrijednosti *slobode, jednakosti i ravnopravnosti*. Kriteriji su proizašli iz relevantnih teorijskih izvora i međunarodnih obrazovnih dokumenata, a služili su kao temelj za kodiranje i interpretaciju sadržaja. *Sloboda* se najčešće povezuje s mogućnošću izbora i djelovanja koje proizlazi iz razumnog prosuđivanja i aktivne participacije subjekta u društvenom okruženju.²² Učiteljska profesija konkretizira ovu vrijednost profesionalnom otvorenosti za promišljanje, odabir i djelovanje, uključujući samostalno donošenje pedagoških odluka utemeljenih na stručnom znanju i razumijevanju konteksta.²³ U ovom se istraživanju vrijednost slobode ostvaruje u profesionalnoj autonomiji i kritičkom promišljanju kao aspektima samostalnog i stručno utemeljenog djelovanja učitelja u odgojno-obrazovnom kontekstu. Profesionalna autonomija pritom se ne izjednačuje sa slobodom, već se razumije kao jedan od njezinih pedagoških oblika, koji se odnosi na mogućnost učitelja da, u okviru profesionalnih ovlasti i stručnog znanja, oblikuje i prilagođava pedagoške odluke potrebama učenika i specifičnostima nastavne situacije.²⁴ Kritičko promišljanje obuhvaća sposobnost preispitivanja ustaljenih pedagoških postupaka, uočavanja strukturnih nejednakosti i razmatranja alternativnih pristupa poučavanju, čime se omogućuje refleksivno i odgovorno profesionalno djelovanje.²⁵ Za potrebe analize ishoda učenja, sloboda se procjenjuje putem semantičkih indikatora koji upućuju na samostalno ili autonomno djelovanje, kritičku analizu i refleksiju. Aspekti slobode koji se ostvaruju u pedagoškoj interakciji ili oblici skrivenog kurikula nisu obuhvaćeni ovom analizom jer nisu lingvistički kodirani u ishodima, već se manifestiraju u konkretnoj nastavnoj praksi. Semantički indikatori vrijednosti slobode korišteni u analitičkoj matrici izloženi su u tablici 2.

²¹ Usp. P. MAYRING, *Qualitative content analysis. A step-by-step guide*, New York, Sage Publications, 2021; Schreier, *Qualitative content...*

²² Usp. Biesta, *What is education for?...*; V. SPAJIĆ-VRKAŠ i dr., *Poučavati prava i slobode. Priručnik za učitelje osnovne škole s vježbama za razrednu nastavu*, Zagreb, Istraživačko-obrazovni Centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 2004.

²³ Usp. Toom, Husu, *Teacher's work...*; Tirri, *Teacher education is the key...*

²⁴ Usp. Tirri, *Teacher education is the key...*; Biesta, *What is education for?...*; Toom, Husu, *Teacher's work...*

²⁵ Usp. Tirri, *The moral role of teacher...*; Sanger, Osguthorpe, *Teacher education, preservice...*

Tablica 2. Semantički identifikatori slobode

EksPLICITNI identifikatori	IMPLICITNI identifikatori
• djelovati slobodno • afirmirati profesionalnu autonomiju	• razvijati profesionalni identitet • odlučivati samostalno • autonomno oblikovati nastavu • birati pedagoške pristupe • reflektirati vlastitu praksu • kritički vrednovati • donositi pedagoške odluke • preuzeti odgovornost • oblikovati vlastiti profesionalni stil • samostalno planirati • donositi samostalne pedagoške odluke • koristiti slobodu izražavanja stavova

Jednakost se u ovom radu definira u skladu s međunarodnim dokumentima i istraživanjima o inkluzivnom i pravednom obrazovanju kao osiguravanje jednakih obrazovnih mogućnosti za sve učenike, neovisno o njihovim individualnim, socijalnim ili kulturnim obilježjima.²⁶ Riječ je o konceptu koji nadilazi formalno zajamčeno pravo na obrazovanje te uključuje uklanjanje strukturnih, institucionalnih i pedagoških prepreka koje učenike stavljaju u nepovoljniji položaj.²⁷ U ishodima učenja jednakost se može eksplicitno pojaviti kroz upotrebu pojmova poput *jednake mogućnosti*, *jednak pristup obrazovanju*, ali može biti i implicitno prisutna u formulacijama koje upućuju na prepoznavanje prepreka učenikovu sudjelovanju, osiguravanje dostupnosti obrazovnih resursa, planiranje nastave koja je pristupačna svim učenicima, kreiranje uvjeta u kojima svi učenici mogu sudjelovati u učenju. Semantički indikatori korišteni u identifikaciji vrijednosti jednakosti izloženi su u tablici 3.

²⁶ Usp. UNESCO, *Global education monitoring...*; Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*; OECD, *Education at a glance 2023...*

²⁷ Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*; R. SLEE, *Inclusive education isn't dead, it just smells funny*, Routledge, 2018.

Tablica 3. Semantički identifikatori jednakosti

Eksplicitni identifikatori	Implicitni identifikatori
• tumačiti načela jednakih mogućnost • stvarati inkluzivno okruženje • osigurati jednak pristup obrazovanju	• individualizirati nastavu • prilagoditi poučavanje potrebama učenika • uklanjati prepreke u učenju • osigurati pristup sadržaju • analizirati ne/jednakosti • primijeniti inkluzivne pedagoške pristupe • podržati razvoj svih učenika • prepoznavati različite potrebe učenika • vrednovati jednake uvjete za učenje • promišljati strukturalne nejednakosti

Ravnopravnost se, u skladu s međunarodnim pristupima pravednosti u obrazovanju (engl. *equity*), razlikuje od jednakosti te podrazumijeva pravedan pristup pravima, mogućnostima i resursima, neovisno o osobinama ili društvenom položaju pojedinaca,²⁸ odnosno pravednu raspodjelu podrške i resursa u skladu s različitim potrebama učenika.²⁹ Ainscow naglašava da se ravnopravnost ostvaruje kada obrazovni sustav prepoznaje raznolikost učenika i osigurava im diferencirane oblike podrške,³⁰ dok Slee ističe da ona podrazumijeva uklanjanje prepreka koje pojedine skupine učenika sustavno dovode u nepovoljan položaj.³¹ Eksplicitno navođenje ove vrijednosti odnosi se na jasnu upotrebu pojmova koji izravno označavaju pravednu raspodjelu podrške učenicima. Prema relevantnoj literaturi, implicitni indikatori uključuju izraze koji se odnose na: prilagodbu nastave individualnim potrebama učenika, osiguravanje dodatne ili ciljane podrške, organiziranje dodatnih resursa ili aktivnosti za učenike kojima je potrebna intenzivnija pomoć, stvaranje uvjeta za sudjelovanje učenika različitih mogućnosti te individualizirani pristup poučavanju (tablica 4).³²

²⁸ Usp. M. SINEAU, *Ravnopravnost. Vijeće Europe i sudjelovanje žena u političkom životu*, Strasbourg, Vijeće Europe, 2003.

²⁹ Usp. UNESCO, *Global education monitoring...*; OECD, *Education at a glance 2023...*

³⁰ Usp. Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*

³¹ Usp. Slee, *Inclusive education isn't...*

³² Usp. Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*; Slee, *Inclusive education isn't...*; E. GHEYSSSENS i dr., *Creating inclusive classrooms in primary and secondary schools. From noticing to differentiated practices, Teaching and Teacher Education*, 101 (2021) 103210.

Tablica 4. Semantički identifikatori ravnopravnosti

EksPLICITNI identifikatori	IMPLICITNI identifikatori
• planirati ravnopravan razvoj • pristupati učenicima ravnopravno • poticati ravnopravne odnose u razredu	• primijeniti interkulturalnu osjetljivost • promicati socijalnu osjetljivost • osigurati pravično sudjelovanje • graditi partnerske odnose • sprječavati diskriminaciju • uvažavati pluralizam • upravljati procesom uvažavajući različitosti • osnaživati učenike za sudjelovanje • razvijati interkulturalne kompetencije

Matrica za potrebe ovog istraživanja sadržavala je operativne definicije triju vrijednosti te skup semantičkih indikatora koji su omogućili identifikaciju eksplicitnih i implicitnih formulacija. Omogućila je sustavno bilježenje varijabli poput naziva kolegija, studijske godine izvođenja, identificiranih ishoda učenja relevantnih za analizu vrijednosti te tipa njihove ekspresije (eksplicitna/implicitna). U skladu s načelima kvalitativne metodologije, istraživanje nije bilo usmjereno na generalizaciju, već na razumijevanje vrijednosnog usmjerenja kurikuluma. Kodiranje podataka provedeno je u dvije etape: u prvoj su etapi dva istraživača neovisno kodirala podatke prema unaprijed definiranim kriterijima, dok je u drugoj etapi provedena procedura usuglašavanja, pri čemu su eventualna neslaganja razriješena konsenzusom. Na taj način osigurana je odgovarajuća razina metodološke transparentnosti.

Način obrade podataka

Primjenom tematske kategorizacije ishoda učenja prema njihovoj vrijednosnoj orijentaciji te kvalitativne kvantifikacije pojavljivanja vrijednosti u njihovim formulacijama, utvrđena je učestalost pojave ishoda učenja koji reflektiraju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u pedagojskim kolegijima.

Rezultati

Ukupno je analizirano 695 ishoda učenja, preuzetih iz 58 pedagoških kolegija. Broj ishoda po kolegiju kretao se od 4 do 18 ($M = 9,24$; $SD = 3,87$). Analiza deskriptivnih obilježja pokazala je da su ishodi učenja u svim kolegijima primarno orijentirani na kognitivne domene (npr. analiza, primjena, evaluacija), dok su afektivni i vrijednosni elementi rjeđe izričito formulirani.

Vrijednost slobode u ishodima učenja identificirana je u najmanjem opsegu među trima analiziranim vrijednostima (u ukupno 21 ishoda). Nije zabilježen nijedan ishod učenja u kojem bi sloboda bila eksplicitno imenovana kao vrijednost. Međutim, implicitni indikatori slobode prepoznati su u ishodima koji uključuju kritičko promišljanje pedagoških postupaka, refleksivno vrednovanje prakse i samostalno planiranje i donošenje profesionalnih odluka. Ove formulacije ukazuju na profesionalnu autonomiju kao dimenziju koja se u literaturi često dovodi u vezu s vrijednošću slobode, iako sama vrijednost nije eksplicitno artikulirana. Time se sugerira da se sloboda u planiranom kurikulumu pojavljuje posredno, najčešće kroz kompetencijske opise koji naglašavaju odgovorno i promišljeno profesionalno djelovanje.

Jednakost je najčešće eksplicitno navođena vrijednost u ishodima učenja, osobito u kolegijima koji su povezani s inkluzijom, obrazovanjem za ljudska prava ili socijalnom pravednošću. Ukupno je identificirano 46 ishoda koji navode tu vrijednost, od toga 14 je navodi eksplicitno, a 32 implicitno. Tipične eksplicitne formulacije uključivale su: *osiguravanje jednakih mogućnosti za sve učenike, nediskriminaciju i pristupačnost te razumijevanje čimbenika obrazovne nejednakosti*. Implicitne formulacije jednakosti bile su znatno češće i uključivale su semantičke indikatore poput *uklanjanje prepreka učenju, osiguravanje sudjelovanja svih učenika i projektiranje pristupačnih aktivnosti za sve učenike*. Ove formulacije upućuju na operacionalizaciju jednakosti putem strategija koje omogućuju jednaku dostupnost i sudjelovanje.

Ravnopravnost je također prepoznata u većem broju ishoda učenja (ukupno 34 ishoda), uglavnom u implicitnom obliku (26 ishoda). Najčešće se očitovala u formulacijama koje upućuju na: *prilagodbu nastave individualnim potrebama učenika, korištenje diferenciranih metoda i oblika podrške, stvaranje poticajnog i uključujućeg razrednog okružja*. Ovi indikatori odražavaju razumijevanje ravnopravnosti kao pravednog raspoređivanja pedagoške podrške u skladu s različitim potrebama učenika, što je u skladu s suvremenim teorijskim razlikovanjem između jednakosti (jednake mogućnosti) i ravnopravnosti (diferencirana podrška). Eksplicitne formulacije ravnopravnosti bile su rijetke (8 ishoda), ali uključene u kolegijima čija je tematska struktura inherentno povezana s različitostima i inkluzijom (npr. *Inkluzivna pedagogija*).

Od ukupno identificiranih vrijednosno relevantnih ishoda učenja ($n = 101$), 22 su sadržavala eksplicitnu referencu na barem jednu od analiziranih

vrijednosti, dok je preostalih 79 vrijednosnih ishoda prepoznano na temelju implicitnih semantičkih i konceptualnih formulacija (tablica 5). Eksplicitne formulacije odnosile su se najviše na jednakost, a potom ravnopravnost (npr. *osigurati jednake mogućnosti učenja, promicati ravnopravno sudjelovanje učenika*), no nije identificiran niti jedan ishod u kojem se eksplicitno navodi pojam slobode. Implicitne formulacije bile su povezane s kritičkom analizom (sloboda), dostupnošću i pristupačnošću (jednakost), diferenciranom podrškom (ravnopravnost).

Tablica 5. Frekvencije eksplicitnih i implicitnih formulacija vrijednosti

Vrijednost	Eksplicitno	Implicitno	Ukupno	Primjeri kolegija u kojima se vrijednost pojavljuje
Sloboda	0	21	21	Didaktika; Opća pedagogija; Teorija nastave i obrazovanja; Pedagoška dokimologija
Jednakost	14	32	46	Inkluzivna pedagogija; Pedagogija djece s posebnim potrebama; Odgoj i obrazovanje za ljudska prava
Ravnopravnost	8	26	34	Nastavni kurikulum; Inkluzivni odgoj i obrazovanje; Rad s učenicima s teškoćama; Uvod u građanski odgoj
Ukupno	22	79	101	

Provedena analiza pokazuje da su vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u ishodima učenja pedagoških kolegija pretežito implicitno izražene te da njihova zastupljenost nije ujednačena. Jednakost i ravnopravnost češće su zastupljene od slobode, osobito u kolegijima usmjerenima na inkluziju i interkulturalno obrazovanje, dok je vrijednost slobode najmanje zastupljena te se pojavljuje ponajprije u kontekstu refleksivnosti i profesionalne autonomije. Vrijednosni ishodi učenja nisu sustavno integrirani u pedagoške kolegije, već je njihova prisutnost najčešće uvjetovana tematskom orijentacijom pojedinih kolegija.

Diskusija

Rezultati ovoga istraživanja ukazuju da su vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti uključene u ishodima učenja pedagoških kolegija u inicijalnom obrazovanju učitelja, ali u različitim oblicima i intenzitetima. U skladu s teorijskim okvirom i prethodnim istraživanjima o odnosu vrijednosti i učiteljskog profesionalizma,³³ dobiveni rezultati pokazuju da se vrijednosti domi-

³³ Usp. H. SOCKETT, *Knowledge and virtue in teaching and learning. The primacy of dispositions*, Routledge, 2012.

nantno artikuliraju implicitno, dok su eksplicitne formulacije rjeđe i karakteristične za kolegije čiji sadržaj inherentno uključuje teme socijalne pravednosti, ljudskih prava i inkluzije.

Najizraženija vrijednost bila je jednakost, što je očekivano u obrazovnom sustavu koji se snažno oslanja na inkluzivne politike i normativne zahtjeve jednakih mogućnosti u obrazovanju. Slični obrasci utvrđeni su i u međunarodnim istraživanjima.³⁴ Ravnopravnost je također bila zastupljena, osobito u implicitnom obliku, u kojem se iskazuje u prilagodbi nastave, afirmaciji razlika i individualiziranom pristupu učenicima. Takvi rezultati sukladni su s literaturom koja naglašava da se pedagoški kolegiji često usmjeravaju na razvoj kompetencija koje su povezane s inkluzivnom praksom, a vrijednosti se pritom manifestiraju u profesionalnim postupcima, a ne nužno kroz eksplicitno deklariranje.³⁵

Sloboda je bila najmanje zastupljena vrijednost. Njezina implicitna uključenost kroz razvijanje kritičkog mišljenja, refleksivnosti i profesionalne autonomije upućuje na konceptualno šire razumijevanje slobode u obrazovanju, koje nije vezano isključivo uz političke ili građanske dimenzije, nego uz sposobnost učitelja da samostalno i odgovorno djeluje u kompleksnim pedagoškim situacijama. Sloboda u obrazovanju manifestira se u sposobnosti subjektivnog djelovanja i etičkog prosuđivanja,³⁶ što se u velikoj mjeri poklapa s implicitnim obrascima identificiranima u ovom istraživanju.

Usporedbom zastupljenosti eksplicitnih i implicitnih formulacija uočava se dominacija implicitnih formulacija vrijednosti. S jedne strane, implicitne vrijednosti mogu biti autentičnije povezane s profesionalnim kompetencijama i refleksivnim praksama, no s druge strane, nedostatak eksplicitnosti može dovesti do nedosljedne realizacije vrijednosti u nastavnom procesu.

Važno je naglasiti i da razlike u zastupljenosti pojedinih vrijednosti proizlaze iz prirode pedagoških kolegija, odnosno njihove tematske usmjerenosti. *Inkluzivna pedagogija, Odgoj i obrazovanje za ljudska prava* i kolegiji koji se bave razvojnim razlikama učenika inherentno potiču vrijednosti jednakosti i ravnopravnosti. Nasuprot tome, kolegiji poput *Opće pedagogije* i *Didaktike* u većoj mjeri afirmiraju elemente profesionalne slobode, ali je njihova vrijednosna dimenzija uglavnom implicitna, što potvrđuje nalaz da se vrijednosti u tim kolegijima integriraju u širem teorijskom i metodološkom okviru.

Rezultati ukazuju na djelomično integriranje navedenih vrijednosti u ishode učenja pedagoških kolegija. Ovakav obrazac može imati implikacije na obliko-

³⁴ Usp. M. COCHRAN-SMITH i dr., Initial teacher education. What does it take to put equity at the centre?, *Teaching and Teacher Education*, 57 (2016) 67-78; C. FORLIN, *Teacher education for inclusion. Changing paradigms and innovative approaches* (Reprint), Routledge, 2018.

³⁵ Usp. Ainscow, *Promoting inclusion and equity...*

³⁶ Usp. G. BIESTA, Education, measurement and the professions. Reclaiming a space for democratic professionalism in education, *Educational Philosophy and Theory*, 49 (2017) 4, 315-330.

vanje profesionalnog identiteta učitelja, osobito u pogledu razvoja vrijednosnih orijentacija koje su temelj kvalitetne odgojno-obrazovne prakse. Ako vrijednosti nisu jasno definirane i kurikulumski utemeljene, postoji rizik da se prenose nesustavno i uglavnom skrivenim kurikulumom, što može dovesti do različitih interpretacija. Preciznija formulacija ishoda koji uključuju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti mogla bi doprinijeti osiguravanju transparentnijeg oblikovanja profesionalnih kompetencija i osnažiti sposobnost budućih učitelja da u svojoj praksi djeluju u skladu s temeljnim demokratskim društvenim načelima.

Zaključak

Ovim se istraživanjem ukazuje na važnost eksplicitnijeg i teorijski utemeljenog uključivanja vrijednosne dimenzije u planirane ishode učenja u inicijalnom obrazovanju učitelja. Jasniji i kurikulumski koherentniji formulirani ishodi učenja koji uključuju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti mogu pridonijeti vidljivijem pozicioniranju vrijednosnih orijentacija u formalnom kurikulumu te podržati razvoj profesionalnog identiteta budućih učitelja, uz pretpostavku njihove dosljedne realizacije u nastavnoj praksi. Istraživanje je ograničeno činjenicom da se temelji isključivo na tekstualnoj analizi ishoda učenja i ne obuhvaća praksu izvođenja analiziranih kolegija. Buduća istraživanja stoga bi mogla uključiti komparativne analize nastavnih praksi i studentskih iskustava, čime bi se dobio potpuniji uvid u dinamiku oblikovanja i prenošenja vrijednosti u inicijalnom obrazovanju učitelja.

Općenitost formulacija u ishodima učenja može biti rezultat strukturnih ograničenja izvedbenih planova koji često onemogućuju detaljno razrađivanje obrazovnih intencija. Međutim, to ne opravdava izostanak eksplicitnih formulacija, jer implicitne formulacije same po sebi ne jamče dosljednu integraciju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u obrazovni proces. Izvedbeni planovi nastave trebali bi sadržavati jasnije formulacije o vrijednosnim aspektima nastave da bi se osigurala njihova transparentna implementacija i pouzdana evaluacija. S obzirom na to da se analiza temelji isključivo na ishodima učenja, dobiveni nalazi odnose se isključivo na deklarativnu razinu kurikuluma, a ne na cjelokupan proces oblikovanja vrijednosnih orijentacija. Izostanak vrijednosti u ishodima učenja ne isključuje njihovu prisutnost u stvarnoj nastavnoj praksi, osobito kroz skriveni kurikulum.

Na temelju rezultata istraživanja zaključuje se o potrebi: (1) izrade smjernica za integraciju vrijednosti u akademske kurikulume; (2) sustavnog uključivanja vrijednosnih ishoda učenja u kolegije iz područja pedagogije u inicijalnom obrazovanju učitelja; (3) provedbe daljnjih istraživanja koja bi, uz analizu dokumenata, uključila i istraživanje nastavne prakse te studentskih percepcija.

Teorijski doprinos rada očituje se u razvoju konceptualno-analitičkog modela za identifikaciju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u planiranim ishodima učenja. U odnosu na prethodna istraživanja, koja se pretežito usmjeravaju na profesionalna uvjerenja učitelja, kurikularna načela ili obrazovne politike, ovaj rad uvodi operativnu tipologiju eksplicitnih i implicitnih semantičkih indikatora vrijednosti, prilagođenu analizi formalnih ishoda učenja. To je drukčija razina analize vrijednosne dimenzije kurikuluma, koja omogućuje mapiranje načina na koje se demokratske vrijednosti jezično i strukturno ugrađuju u deklarativnu razinu učiteljskog obrazovanja. Ovo istraživanje također doprinosi naglašavanju vrijednosne dimenzije visokoškolskih kurikuluma usmjeravajući pažnju na često zanemarene aspekte kurikularne formulacije te na operacionalizaciju vrijednosti slobode, jednakosti i ravnopravnosti u ishodima učenja. Proširenje istraživanja na međunarodni kontekst moglo bi dati uvid u globalne sličnosti ili razlike u pristupu vrijednosnoj dimenziji kurikuluma.

Marina Diković* – Alena Letina**

*Value Dimensions of Learning Outcomes in Initial Teacher Education:
Freedom, Equality, and Equity in Pedagogy-Related Courses*

Summary

The aim of this study was to examine the representation of the values of freedom, equality, and equity in the learning outcomes of pedagogical courses within initial teacher education in Croatia. A qualitative content analysis was employed, and a combined deductive–inductive coding approach was used based on a conceptually defined framework of the three values. The results indicate that the observed values are most frequently present implicitly in the learning outcomes, whereas explicit formulations are rare and primarily associated with courses whose content inherently encompasses issues of inclusion, diversity, and social justice. In most of the analysed courses, a low frequency of value-oriented outcomes was identified, pointing to a limited and insufficiently systematic integration of the value dimension at the level of the planned curriculum. The findings point to the need for clearer and more consistent incorporation of these values into planned learning outcomes in order to support the development of professional responsibility and value orientation among future teachers. The study opens space for further analyses that would include teaching practices and student perspectives, with the aim of achieving a more comprehensive understanding of how values are shaped and transmitted in initial teacher education.

Keywords: initial teacher education, course syllabi, equality, equity, freedom, values.

(na engl. prev. Jelena Gugić)

* Marina Diković, PhD, Assoc. Prof., Juraj Dobrila University of Pula, Faculty of Educational Sciences; Address: Negrijeva 6, HR-52100 Pula, Croatia; e-mail: mdikovic@unipu.hr.

** Alena Letina, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Faculty of Teacher Education; Address: Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb, Croatia; e-mail: alena.letina@ufzg.hr.